

Titel:

Internationale Vrouwendag vanuit Historisch Perspectief

Subtitel:

Speech van Sophie Witteveen voor de VVAO IWD 2023

Internationale vrouwendag werd voor het eerst in Nederland gevierd in 1912, een jaar later dan andere landen. De dag stond in het teken van het algemeen vrouwenkiesrecht. Een pionier daarin was natuurlijk ons VVAO-lid Aletta Jacobs.

Het is jullie misschien niet bekend hoeveel vrouwen die de emancipatie op weg hebben geholpen in Nederland ook lid waren van de VVAO. Ieder op hun eigen wijze hebben de wegbereidsters (of voorgangsters zoals ze vroeger werden genoemd) hun steentje bijgedragen aan de emancipatie van Nederland.

De VVAO is op 12 mei 1918 als de Vereeniging van Gestudeerde Vrouwen opgericht en later omgedoopt in de VVAO (1924). De 250 vrouwen van het eerste uur waren uit de gegoede burgerij. Ze hadden ouders die het belangrijk vonden dat ze een opleiding kregen. Vaak waren ze cum laude afgestudeerd en ook nog gepromoveerd. Vaak waren ze ook ongehuwd. Ze leefden voor hun vak. Ze wilden door uitmuntende prestaties feitelijk bewijzen dat een vrouwelijk academicus even goed was als een man.

Reden om als groep gestudeerde vrouwen bijeen te komen was een gevoel van solidariteit onder vrouwen “die door hun studie op eenzelfde cultuurbasis staan” en de moed hadden gehad om de conventies te doorbreken en de minachting van de mannen te trotseren door te gaan studeren. Het doel van de vereniging was dan ook om de onderlinge band te versterken, kennis en ervaring uit te wisselen en de gezamenlijke maatschappelijke belangen te behartigen.

Wat waren dan die belangen waar de VVAO voor streed en gelden die ook nu nog? Er zijn een aantal constanten.

In het algemeen kun je zeggen dat belangbehartiging voor de eerste leden vanaf 1880 gericht was op het verkrijgen van **gelijke kansen op hoger onderwijs** en het **kiesrecht** voor vrouwen. Aletta Jacobs, die zo’n tien jaar na de oprichting van de VVAO lid werd en later erelid, heeft bereikt dat vrouwen werden toegelaten tot de universiteit (1871).

De derde vrouwelijke studente in Nederland was ons erelid Catharina van Tussenbroek. Zij gaf in een belangrijke toespraak bij de Nationale tentoonstelling van vrouwenarbeid in 1898 aan dat als mannen spraken van een tekort aan levensenergie bij vrouwen, dat puur te wijten viel aan psychische oorzaken. De beste oplossing daarvoor was om een vrouw een degelijke vakopleiding te geven die de vrouw in staat stelt zelf haar brood te verdienen. De VVAO heeft een studiefonds dat naar Catharina van Tussenbroek is vernoemd en dat door VVAO-bestuurslid en celbiologe Marianne van Herwerden is opgericht in 1926. Het is een fonds voor vrouwelijke onderzoekers die tijdens hun promotieonderzoek en in de postdoctorale fase in het buitenland onderzoek willen doen.

De eerste vrouwelijke professor, in 1917, was Johanna Westerdijk. Westerdijk was niet alleen jarenlang VVAO- bestuurslid maar ook de eerste Nederlandse presidente van de IFUW (International Federation of University Women). Zij droeg uit dat vrouwen hun plek moesten opeisen en zich niet uit het veld laten slaan door wat vrouwen hoorden te doen of laten.

De eerste studentes probeerden minder vrouw en meer mens te zijn. Ze pasten zich aan de mannelijke omgeving aan en hielden al hun twijfels en onzekerheden voor zichzelf. Want er waren veel vooroordelen, dat vrouwen eerder emotioneel dan rationeel waren en dat mannen beter abstract konden denken en meer aanleg hadden voor bètastudies. De eerste feministen geloofden zelf ook dat man en vrouw wel gelijkwaardig waren maar niet gelijk. Toen kwam de tweede feministische golf in 1967 met Joke Smit die stelde dat meisjes niet als meisje werden geboren maar tot meisje gemaakt. VVAO-lid Hedy d'Ancona lanceerde met Joke Smit het initiatief "Marie word wijzer" voor betere scholing voor vrouwen. Uit hun onderzoek bleek dat meer meisjes voortijdig de school verlieten en daardoor minder kans op betaald werk hadden. De VVAO richtte zich onder leiding van voorzitter Bernardijn van Zeldam verder op postacademisch onderwijs voor vrouwen. Ze inventariseerden dat hier grote behoefte aan was maar dat vrouwen niet wisten hoe dit te combineren met hun gezinstaak. In 1995 zaten er voor het eerst meer meisjes op het VWO dan jongens. In 2005 waren er meer vrouwelijke universitaire studenten dan mannelijke. De stichting MATellegen werd in 2014 opgericht door VVAO-voorzitter Anneke Van Doorne-Huiskes. Legaten en schenkingen voor deelname aan hoger onderwijs helpen de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij te versterken. Het is echter een taaië strijd die voortduurt, want vrouwen zijn in de wetenschappelijke wereld nog altijd niet volledig gelijk aan mannen. Slechts één op de vijf hoogleraren is vrouw.

Een andere manier van het bevorderen van empowerment bestond eruit te documenteren wat vrouwen allemaal wel konden. Journaliste en politica Johanna Naber schreef geschiedenisboeken met vrouwen in de hoofdrol. Het ***Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging***, het latere Atria, werd door haar op 3 december 1935 opgericht tezamen met Rosa Manus en Willemijn Posthumus-van der Goot, allemaal VVAO leden. Johanna dankte het feminisme dat haar had bevrijd van een doelloos leven als onbetaalde hulp in het ouderlijk huis. Ze schreef over de dubbele roeping van de vrouw als huismoeder en de drang om te werken: "Ik groei tegen de verdrukking in".

Toen we vanaf 2019 mochten stemmen betekende dat niet dat vrouwen ook evenredig vertegenwoordigd werden in de politiek. Dus veel politiek-actieve VVAO-leden als Hilda-Verweij Jonker (medeoprichter van de PvdA en eerste vrouw in de SER), Marga Klompé (eerste vrouwelijke minister), Hedy D'Ancona, Neelie Kroes, en vele anderen hebben in woord en daad maatschappelijk gestreden voor meer vrouwenrechten. Ook hun voorgangers, zoals Marie Baale, de oprichter van de VVAO, Marie-Anne Tellegen (de enige vrouw in het Nationaal Comité van Verzet in de oorlogsjaren en later directeur van het kabinet van de Koningin) en in de jaren '60 advocate en politica Corry Tendeloo, hebben gestreden voor **gelijke lonen voor mannen en vrouwen** en de vrijheid om **als gehuwde vrouw te mogen werken**. Behalve over een verandering van de **arbeidswetgeving** maakte de VVAO zich tevens druk om seksdiscriminatie op de werkvloer, wat al in 1940 in een beroepsgids van de VVAO naar voren kwam, maar nog steeds een thema is.

Verder ging het om de **hervorming van het huwelijksrecht**. Men vond terecht dat er verandering moest komen, dat de man niet langer het hoofd van de echtvereniging moest zijn en de vrouw geen eigen geld mocht bezitten en bij haar man moest "inwonen" in de woonplaats die hij koos. Feitelijk werd de vrouw door het ja-woord onderworpen aan de man als hoofd van de echtvereniging. Daardoor kon hij ongestraft haar chanteren als ze niet deed wat hij zei met de dreiging haar haar kinderen af te pakken. Door toedoen van VVAO-lid Corry Tendeloo is het wetsontwerp tot opheffing

van de **handelingsonbekwaamheid** van de vrouw aangenomen. Op haar voorstel kregen vrouwen in Suriname kiesrecht.

Oud-bestuurslid Corry Tendeloo was ook actief tegen uitsluiting van vrouwen in bepaalde beroepen die lang voorbehouden bleven aan mannen: het ambt van burgermeester, notaris en de rechterlijke macht werden voor vrouwen toegankelijk in 1947. Ook de Rijksbelastingacademie werd in 1954 opengesteld dankzij Tendeloo. Tot 1985 mochten vrouwelijke docenten niet in de bovenbouw lesgeven, omdat ze minder overwicht zouden hebben. Ook die wetsregel is uiteindelijk geschrapt.

Andere thema's waar de VVAO-leden zich mee bezig hielden waren **een bewuste keuze voor het moederschap**, al aangedragen door Aletta die uitvinder was van het pessarium. Verschillende vrouwelijke hoogleraren en politica's in de VVAO lieten bovendien zien dat je ook gelukkig kon zijn als ongetrouwde vrouw zonder kinderen.

En aan het eind van de 20^e eeuw kwam verder beter onderzoek naar het specifieke van het **vrouwelijk lichaam in de wetenschap** op de agenda. Dat is iets waar voormalig lid en cardiologe Angela Maas die vaak voor ons spreekt nog steeds voor vecht, met name als het gaat om typisch-vrouwelijke en daardoor vaak onbegrepen klachten.

Een eeuw lang ging het om de dubbele morele standaard: dat vrouwen door allerlei sociale conventies niet hetzelfde mochten als mannen – van alleen op pad gaan, roken en broeken dragen tot de huidige vooroordelen in de beeldvorming over vrouwen en wat zij volgens de heersende moraal horen te doen en laten.

Onze voorgangsters in de VVAO hebben veel problemen opgelost. Wij kunnen ons in deze 21 eeuw door hen empowered voelen om de genderkloof te dichten en met één flinke hamerslag het glazen plafond voor de volgende generaties aan diggelen te slaan!